

Gerritjan van Luin

Gerritjan van Luin is zelfstandig coach en adviseur en redacteur van De Nieuwe Meso.

E-mail: gvluin@gmail.com

Jeroen Onstenk

Jeroen Onstenk is emeritus lector Pedagogisch en didactisch handelen in het onderwijs bij Hogeschool Inholland en redacteur van De Nieuwe Meso.

E-mail: jeroenonstenk@outlook.com

Samen goede leraren opleiden in vo-opleidingsscholen

Samen een leeromgeving creëren, waarin studenten optimaal aan hun vakmanschap kunnen werken, was indertijd de belangrijkste reden om het opleiden van leraren in een samenwerkingsverband van lerarenopleidingen en scholen vorm te geven. Het fenomeen 'opleidings-school' was geboren. Hoe staat het nu met dat samen opleiden? Wat gaat goed en aan welke knelpunten moet gewerkt worden? Gerritjan van Luin en Jeroen Onstenk spreken een schoolopleider, een aantal instituutopleiders en een schoolbestuurder, allen verbonden aan de Academische Opleidingsschool Amsterdam (AcOA).

Samen in gesprek

De gespreksdeelnemers in alfabetische volgorde op een rij:

- Jan Paul Beekman, rector-bestuurder van de Stichting Spinoza Lyceum in Amsterdam,
- Klaas van de Laan, instituutopleider van tweedegraadslerarenopleidingen van de faculteit Onderwijs en opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam,
- Mireille Hassemer, vakdidactica Duits en instituutopleider aan de ILO (Universiteit van Amsterdam), instituutopleider,
- Thomas Nas, leraar biologie en wiskunde en schoolopleider van de OSB in Amsterdam, en
- Armin Viergever, instituutopleider van tweedegraadslerarenopleidingen van de Faculteit Onderwijs en opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam.

We vallen met de deur in huis door onze gesprekspartners te vragen hoe zij het samen opleiden op dit moment ervaren.

Armin Viergever is tevreden over de hechte samenwerking met de schoolopleiders in de verschillende scholen waar hij komt. "Er is een nauw contact om een schil om de studenten heen te creëren waarin zij optimaal kunnen leren." Het sleutelwoord daarbij is 'differentiatie', samen met de student en de werkplekbegeleider op zoek gaan naar wat het beste werkt. En dat is nodig omdat niet alleen studenten verschillen, maar ook werkplekbegeleiders, bijvoorbeeld in de ervaring die ze in die rol hebben.

Tevredenheid is er ook bij Thomas Nas: "Fantastisch vind ik het enthousiasme dat studenten elk jaar weer meebrengen. En trots ben ik op de werkplekbegeleiders, die ook weten waar ze minder goed in zijn en daar het gesprek over willen voeren."

Net als Viergever, heeft Klaas van der Laan een sleutelwoord in gedachten wanneer hij een antwoord op de vraag formuleert: 'continuïteit'. Zelf werkt hij inmiddels twintig jaar met werkplekbegeleiders op het Montessori Lyceum Oostpoort. Sommigen daarvan vervullen al meer dan tien jaar die rol. "Dan ontstaat vertrouwelijkheid tussen instituut en school." Hij wijst daarbij op de belangrijke rol van de schoolleiding. "Wanneer in alle lagen van de school het belang van een sterke leercultuur onderwerp van gesprek is, ook en vooral voor het opleiden van nieuwe collega's, heeft dat meteen invloed op het animo van werkplekbegeleiders om hun aandeel daarin te leveren."

Mireille Hassemer heeft een overkoepelende rol en zorgt voor afstemming tussen de schoolgroepbijeenkomsten en het opleidingsprogramma. Werkplekbegeleiders kunnen bij haar terecht met vragen rond de voortgang, begeleiding en beoordeling van studenten.

Werkdruk is er ook door het toenemend lerarentekort

ten, en ze ondersteunt werkplekbegeleiders bij het beoordelen van onderzoek en bij hun professionalisering. Hassemer is vanaf de start van het schooljaar in deze rol aan het werk; voor een afgewogen oordeel vindt ze het nog te vroeg.

Community en eigenheid

Wat onze gesprekspartners binnen het kader van de opleidingsschool vooral willen is een permanente leeromgeving creëren, waarin studenten kunnen ontdekken wat het beroep van leraar van hen vraagt, waarin ze de kans krijgen te onderzoeken en te experimenteren om zich het vak eigen te maken. Op de scholen hebben de werkplekbegeleiders daarbij een cruciale rol. Je trots voelen op het belangrijke werk dat je doet, dat is wat onze gesprekspartners hun werkplekbegeleiders toewensen. En dat voelen de meesten ook wel, maar, zo leggen ze uit, het begeleiden van leraren ook tot je beroepsidentiteit rekenen is niet altijd makkelijk. De hectiek van alledag maakt dat er vaak onvoldoende tijd is om samen met andere werkplekbegeleiders te investeren in de versterking van je vakmanschap. En, zoals Viergever het noemt, "het gevoel te laten ontstaan tot een community van opleiders te behoren." Dan is het soms ook: "Je mag blij zijn dat ik het doe."

Werkdruk is er ook door het toenemend lerarentekort. De zorg voor onbevoegde studenten, waarvan sommigen behoorlijk in de problemen komen doordat zij te vroeg en te veel voor de klas staan, komt op de schouders van de werkplekbegeleiders en de sectie, die het al zwaar heeft door de onderbezetting. Die studenten kunnen door alle druk de opdrachten niet afronden en zo stapelt de last zich op. Dit maakt dat het soms wringt in dat bouwwerk van opleiden en leren.

Ondanks die zorgen is er veel positiviteit over de ontwikkelingen in het opleiden van leraren. Er is echt iets veranderd ten opzichte van vroeger toen opleiding en stage gescheiden werelden waren. "Toen ik opgeleid werd", zo memoreert Viergever, "was het zo dat, wanneer je deed wat de stagebegeleider deed, het wel goed was. Nu zijn we echt op zoek naar de eigenheid van de aanstaande leraar." Een zoektocht waarbij de eerder gescheiden werelden bij elkaar gebracht worden.

Als het gaat over de vraag naar wat voor leraren onze gesprekspartners willen opleiden, wordt dan ook niet in eerste instantie gesproken over bepaalde vakinhouden of pedagogische of didactische vaardigheden – al komen die later wel degelijk ter sprake –, maar over bereidheid tot groei en verandering. "Een van de belangrijkste zaken", zegt Nas, "is dat de student zichzelf, ook later als leraar, wil blijven verbeteren."

Leraar zijn is een complex vak. "Het is moeilijk om je dat vak eigen te maken, omdat je dat niet stap voor stap kunt doen, maar altijd vanaf het begin in de volle heftigheid het vak moet leren", merkt Van der Laan in dit verband op. "Je moet je bewust zijn van je didactische en van je pedagogische opdracht. Van de student als aanstaande leraar verwachten we dat hij bereid en in staat is zichzelf te toetsen of hij bekwaam genoeg is. En – aansluitend bij de eigenheid waar Viergever over sprak – "dat hij zijn professionele identiteit ook kan verantwoorden." Dat is overigens geen individuele aangelegenheid, stelt Viergever. "In de community van opleiders en studenten die we met elkaar vormen zijn studenten samen bezig met de vraag wat goed onderwijs is en hoe ze zich daartoe verhouden. Dat bewustwordingsproces doe je gezamenlijk op de scholen en op de instituten."

Professionele identiteit

Wat bij dat bewustwordingsproces helpt is dat er een grote verscheidenheid aan scholen deel uitmaakt van het samenwerkingsverband. Er valt voor studenten wat te kiezen: montessori- en daltononderwijs, regulier en vernieuwend onderwijs. Studenten worden,

zo vertelt Hassemer, aangemoedigd bij elkaar lessen te bezoeken om te onderzoeken wat bij hen past als deel van hun identiteitsontwikkeling. De ene student wil graag regulier havo/vwo-onderwijs geven, de ander kiest voor een vernieuwende variant of maakt een bewuste keuze voor het vmbo. Die keuze zegt iets over hoe je jezelf als leraar ziet, over wat je als je belangrijkste opdracht beschouwt. Wat in de onderwijsconcepten van alle scholen van het samenwerkingsverband terugkomt is het woord 'zelfstandigheid'. "We willen leraren opleiden die een gids kunnen zijn voor leerlingen als het gaat om zelfstandig leren en als het gaat om zelfstandig leven", brengt Van der Laan in. Nas vult aan: "Een leraar moet zich bewust zijn dat hij een pedagogische opdracht heeft om bij te dragen aan de volwassenheid van zijn leerlingen en dat hij daarmee ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid vertegenwoordigt."

Vanzelfsprekend worden de studenten van zowel eerste- als tweedegraadsopleidingen aan de hand van vaste rubrieken beoordeeld op hun vakken en pedagogisch en didactische vaardigheden, maar – zo benadrukken onze gesprekspartners – er is vanuit de opleiding geen echte meetlat als het gaat om wat een goede docent is. Er zijn noties, zoals 'maatschappelijke opdracht' en 'bijdragen aan zelfstandigheid', maar verder wordt elke student uitgedaagd om zijn eigen professionele identiteit te ontwikkelen op basis van zijn kwaliteiten, beroepsopvatting, de eigenheid van de scholen waar hij stage loopt of werkt, en de opvattingen en werkwijze van zijn collega's. "Wat vind je goed? Voldoe je je aan je eigen normen over goed onderwijs in deze fase van je carrière? En wat heb je te ontwikkelen? We willen dat dat studenten (en docenten) deze vragen aan zichzelf stellen", zegt Viergever.

Startende leraren

Met de toename van scholen die een vorm van vernieuwend onderwijs aanbieden, rijst de vraag of de huidige studenten van de opleidingen ook passen bij dat nieuwe onderwijs. "Wat mij opvalt", zegt Jan Paul Beekman, "is dat er vroegtijdig een behoorlijk aantal

leraren die lesgeven op vernieuwingschool Spinoza-20first uitvallen. Niet omdat ze het niet naar hun zin hebben en er is ook veel zorg voor elkaar, maar ze lijken iets te missen. We hebben er onderzoek naar gedaan, maar wat dat 'iets' is, is niet goed duidelijk." Volgens Viergever wordt van leraren op Spinoza-20first verlangd, dat ze "constant bezig zijn met het waarom. Waarom doe ik wat ik doe voor die klas? Wat ontwerp ik en met welk doel? Dit is een enorme aanslag op de cognitie van deze jonge studenten. Vergelijk dat eens met scholen waar je als nieuwe leraar in een sectie komt, waar al veel georganiseerd is. Daar heb je die cognitieve druk niet."

Wat belangrijk is voor de startende docent op vernieuwingscholen als Spinoza20first is het beschikken over een grote mate van flexibiliteit en adaptatievermogen, lijkt de conclusie te zijn.

Moet daar dan meer aandacht voor zijn in de opleiding? "Misschien", zo oppert Van der Laan, "moeten we nog wel radicaler zijn en zeggen: vanaf het begin is de opleiding een grote kweekvijver in de school waarin jonge mensen mee ontwikkelen tot leraar of assistent. We gaan dan met elkaar een avontuur aan waarin de scheiding tussen opleidingsinstituten en scholen wordt opgeheven."

Zover is het nog niet, want hoe zit het met het 'avontuur' in de carrière wanneer je als startende, gediplomeerde leraar aan de slag gaat? Er is al gememoreerd dat het vak van leraar een complexe aangelegenheid is. Veel scholen organiseren voor startende leraren ondersteuning door coaches, thema- en intervisiebijeenkomsten; dus een of andere vorm van een inductietraject. Beekman waarschuwt voor de valkuil om startende leraren te snel te belasten met allerlei taken en werkzaamheden, "ook ter bescherming van de leraren zelf die heel veel dingen ontzettend leuk vinden."

Hassemer houdt een pleidooi om in (functionerings) gesprekken nadrukkelijk aandacht te besteden aan de ontwikkeling van de startende leraren, te vragen op welk vlak iemand zich wil ontwikkelen en wat hij

Wat belangrijk is voor de startende docent op vernieuwingscholen is het beschikken over een grote mate van flexibiliteit en adaptatievermogen

daarvoor nodig heeft. Te vaak ontbreekt dit en gaat het om het rond krijgen van formatievraagstukken. "Ik zou het fijn vinden wanneer opleidingen ook bij inductietrajecten een grotere rol kunnen spelen." Van der Laan wil in dit verband wel een politiek statement maken: "We weten heel goed het belang van inductietrajecten en we weten door allerlei projecten in het verleden heel goed hoe we dat moeten inrichten, maar we missen domweg de tijd en het geld om het goed uit te voeren. Wat mij betreft ligt de bal bij het ministerie en de politiek: het probleem wordt wel benoemd, maar niet erkend."

Dromen en wensen

Het is een gesprek geworden vol bevoegenheid en enthousiasme over de opleidingsschool als omgeving waar studenten in verschillende contexten kunnen leren. Maar er zijn ook zorgen geuit, over de toenemende werkdruk en het groeiend aantal vacatures dat niet met bevoegde leraren opgevuld kan worden, waardoor het voor werkplekbegeleiders moeilijker wordt zich met die rol te verbinden.

Van der Laan brengt in dit verband herinneringen naar voren over "bijeenkomsten waarin het over het motiveren van leerlingen ging, geïnitieerd door leraren die dit graag samen met studenten wilden bespreken. En een andere keer zaten we over nieuwe toetstheorieën gebogen met de vraag wat we daarmee zouden kunnen. Dit was mogelijk omdat de schoolopleider en de instituutopleider een sterk tandem vormden. Laten we die tandem als kern van het opleiden in de school blijven zien en oppassen voor grootse structuren die soms opkomen wanneer de opleidingsschool als organisatie te groot wordt. En laten we meer ruimte voor ontmoetingen creëren in de scholen waarin we meer – met een term van Kelcherman – met elkaar babbelen over onderwijs. Want die ontmoetingen helpen om de drive te houden om de goede dingen te doen. Elkaar verhalen blijven vertellen dus." Hassemer vindt dat er meer aandacht nodig is voor het samen opleiden van nieuwe docenten: "Er moet meer uitwisseling tussen de betrokkenen komen en de rollen moeten serieuzer genomen worden, zowel aan de kant van de werkplekbegeleider als aan die van de startende leraar." De hartenkreet van Beekman is "dat de opleidingen en de scholen echt samen opleiden. Dat we met elkaar onderzoeken wat dat 'samen opleiden' nu precies betekent en dat we bereid zijn over de eigen schaduw heen te stappen." "Het grootste compliment dat een student een werkplekbegeleider kan geven is te laten zien dat hij die niet meer nodig heeft", zegt Nas, "samen opleiden heeft steeds het bereiken van die zelfstandigheid voor ogen". Viergever wil tot slot graag afsluiten met zijn droom. "De droom van een community van opleiders waarin je allen – van student tot schoolleider en bestuurder – hetzelfde gevoel hebt dat je met elkaar iets heel belangrijks aan het doen bent." ■